

УДК: 159.9.075+159.947.5

© Столярчук О.А., 2015 р.

orcid.org/0000-0003-4252-2352

О.А. Столярчук
Університет імені Бориса Грінченка,
м. Київ

КОРЕЛЯЦІЙНИЙ АНАЛІЗ ВСТУПНОЇ, НАВЧАЛЬНОЇ ТА ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОЇ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ

Проаналізовано результати вивчення мотивації професійного вибору, чинників навчання та мотивації майбутньої фахової діяльності студентів. Встановлено, що переважаючими факторами фахового становлення студентів є професійно орієнтовані мотиви. Розкрито статистично достовірні зв'язки між вступною, навчальною та професійно орієнтованою мотивацією студентів.

Ключові слова: фахове навчання, мотив, мотивація, мотивація вступу у ВНЗ, навчальна мотивація, професійно орієнтована мотивація, студенти.

О.А. Столярчук

КОРЕЛЯЦИОННЫЙ АНАЛИЗ ВСТУПИТЕЛЬНОЙ, УЧЕБНОЙ И ПРОФЕССИОНАЛЬНО ОРИЕНТИРОВАННОЙ МОТИВАЦИИ СТУДЕНТОВ

Проанализированы результаты изучения мотивации профессионального выбора, учебной деятельности и будущей профессиональной деятельности студентов. Установлен факт, что преобладающими факторами профессионального становления студентов есть профессионально ориентированные мотивы. Раскрыты статистически достоверные связи между вступительной, учебной и профессионально ориентированной мотивацией студентов.

Ключевые слова: профессиональное обучение, мотив, мотивация, мотивация поступления в вуз, учебная мотивация, профессионально ориентированная мотивация, студенты.

O.A. Stoliarchuk

CORRELATION ANALYSIS OF INTRODUCTORY, EDUCATIONAL AND PROFESSIONALLY ORIENTED MOTIVATION OF STUDENTS

There were analyzed the results of the study of professional choice motivation, motivational and educational factors of future professional activity of students. It was established that the predominant factors of professional formation of students are professionally oriented motives. It was revealed statistically significant links between introductory, educational and professional oriented motivated students.

Keywords: professional education, motive, motivation, motivation for university entrance, educational motivation, professionally oriented motivation, students.

Практика викладацької діяльності педагогів вищої школи показує, що формування мотивації навчання студентів – процес складний, довгот-

ривалий та багатофакторний. Між тим значущість стимуляційного компонента учбової діяльності студентів залишається вагомим, адже головною причиною неуспішності їх навчання залишається закріплена негативна мотивація. Мотиви вибору професії старшокласниками суттєво впливають на чинники фахового навчання студентів і мотивацію їх майбутньої професійної діяльності. Вибір професії за покликанням стає сприятливим підґрунтям професіогенезу молоді людини на етапі фахового навчання, натомість несприятливі чинники професійного самовизначення провокують проблеми її дезадаптації у вишій та, згодом, на виробництві. Відповідно, пріоритетним завданням викладацької діяльності педагога ВНЗ є формування позитивної мотивації навчання та майбутньої професійної діяльності студентів, причому з позицій врахування їх вікових та індивідуальних особливостей, що і зумовило актуальність обраної нами теми дослідження. Таким чином, **метою роботи** є вивчення актуальної мотивації навчально-професійної діяльності студентів та встановлення її зв'язків з вступною та професійно орієнтованою мотивацією.

Різні види мотивації та процеси її формування у студентів потрапили у фокус наукового пошуку таких вчених, як А.М. Алексюк, С.С. Архангельський, В.К. Вілюнас, І.В. Зайцева, С.С. Занюк, Є.П. Ільїн, П.Г. Лузан, А.О. Реан, Н.О. Черняк та інших. У працях цих зарубіжних і вітчизняних науковців розкрито питання формування сприятливої навчально-професійної мотивації (Н.П. Волкова, А.І. Гебос, С.С. Занюк, В.Я. Кикоть, В.Є. Михайличенко, В.В. Полянська, В.А. Якунін), проаналізовано мотиви вступу до ВНЗ та динаміку навчальної мотивації студентів (С.В. Бобровицька, Н.В. Бордовська, Р.С. Вайсман, О.В. Гилюн, С.М. Костроміна, Г.А. Мухіна, Ф.М. Рахматуліна, А.О. Реан, П.М. Якобсон).

Поняття мотивації традиційно тлумачиться психологами як система чинників, що спонукають людину до діяльності [2, 19]. Проблема мотивації у контексті професіогенезу особистості вперше постає як система чинників професійного самовизначення старшокласника. Ці чинники мають як внутрішнє (стосовно молоді людини) і зовнішнє походження. Так, за думкою російського психолога С.М. Костроміної, існують такі типові мотиви вибору професії: практичні розміркування, батьківські настанови, необхідність реалізації власних здібностей, інтерес до професії, суспільний престиж, гендерні фактори, орієнтація на сформовану у молоді людини систему цінностей [5, 431].

На важливості мотивації у досягненні успішності навчальної діяльності студента наголошує ряд вчених. Зокрема, Л.Г. Подоляк наголошує, що фахове навчання повинно набути особистісного життєвого сенсу, який поєднує розум, почуття і волю та виявляється в спрямуванні творчої пі-

знавальної активності на життєве самовизначення і професійне самоствердження, оволодіння професією і розвиток своїх потенційних можливостей [4, 136].

Дослідженнями московського психолога О.Б. Збанацької було встановлено, що основою індивідуальних стилів навчальної діяльності студентів з високою академічною успішністю виступають особистісні характеристики, а саме: методичність та інтелектуальна гнучкість засвоєння навчальної інформації; інтернальність; високий рівень самоставлення особистості, послідовність, регулярність планування та виконання навчальних дій. Разом із тим на формування стилю навчання впливає і високий рівень пізнавальної мотивації, мотивації досягнення і орієнтації на кінцевий результат [3, 17].

Науковець С.С. Занюк зазначає, що навчання в університеті виступає провідним фактором формування професійної компетентності студента, засобом організації та забезпечення його розумового розвитку. Однак навчання у вузі не стає автоматично цікавим та значимим для молодшої людини, а іноді з часом навіть посилюється негативне ставлення до пізнання, розчарування студента як суб'єкта навчально-виховної взаємодії з викладачем у значимості, практичній цінності набуття нових знань та вмінь [1, 276].

Перегукуються з цією тезою результати дослідження О.А. Чалого чинників навчання майбутніх учителів. Психолог встановила, що мотиваційний компонент є одним із важливих чинників формування професійно придатного педагога поряд з реалізацією змістового та операційного компонентів професійної підготовки. Навчання студентів у педагогічному університеті має полімотивований характер, і його зміст впливає на мотиваційну готовність до майбутньої професійної діяльності. Головними дієвими факторами формування професійно спрямованої мотивації студентів є педагогічна діяльність викладачів, зміст загальноуніверситетської освіти та педагогічної практики. Студенти-випускники виявили свідоме і критичне ставлення до професії, яку здобувають, однак не всі готові до професійної діяльності відповідно до фахової підготовки [7, 309]. Проведене нами попереднє практичне дослідження із студентами педагогічних спеціальностей засвідчило, що фактори вибору професії вчителя молодими людьми мають пропедевтичну дію для подальшого формування мотивації їх фахового навчання. Щодо опитаної вибірки студентів мало місце переважання опосередкованих чинників їх професійного вибору, а згодом домінування зовнішньої, несуттєвої мотивації фахового навчання [6, 449]. Водночас питання взаємозв'язків та взаємовпливів мотивації вступу до ВНЗ, чинників навчання та мотивації майбутньої професійної діяльності

студентів ще не вивчалися детально вітчизняними психологами, що і зумовило предмет нашої наукової розвідки.

Дослідження було здійснене на базі Київського університету імені Грінченка із залученням студентів 3 курсу спеціальностей «Філологія (англійська)», «Історія», «Правознавство» загальною кількістю 212 осіб. Аналіз кількісних результатів дослідження не виявив суттєвих відмінностей між представниками цих спеціальностей, тому подаються загальні дані. Вивчення вступної, навчальної та професійно орієнтованої мотивації студентів відбувалось за використання методів анкетування, тестування, ранжування та кореляційного аналізу.

Серед базових чинників вступу на означені вище спеціальності очолює рейтинг інтерес студентів до профільної науки (8,81 балів), дещо менш розповсюдженим виявлено мотив престижності та популярності професії – друге місце (7,49 балів). На третьому місці фігурує легкість вступу на педагогічну спеціальність (6,39 балів), а завершує рейтинг прагнення навчати дітей (5,73 балів). Науково орієнтована мотивація вступу у ВНЗ не надто підкріплена фактом навчання, оскільки цей чинник знаходиться на сьомому місці. Натомість лідирують фахово орієнтовані мотиви – забезпечення успішності майбутньої професійної кар'єри (8,93 балів) та перспектива стати висококваліфікованим фахівцем (8,81 балів). Далі рейтингові місця зайняли прагматичні чинники, на кшталт отримання диплому, що знаходиться на третьому місці рейтингу (8,45 балів). Також для студентів бюджетної форми навчання дієвим чинником є стипендія (7,63 балів), яку, в свою чергу, забезпечує успішне складання заліків та екзаменів (7,48 балів). Інтелектуальне задоволення як мотив фахового навчання фігурує на шостому місці (7,21 балів). Завершують рейтинг соціально орієнтовані мотиви досягнення схвалення батьків (5,96 балів) та поваги викладачів (5,48 балів), а також навчання на рівні з одногрупниками (4,93 бали).

Дослідження мотивації майбутньої професійної діяльності студентів виявило домінуючим чинником можливості професійного і особистісного розвитку (8,63 балів), далі фігурують орієнтація на заробіток (7,91 балів) і різноманітність сфер працевлаштування (7,87 балів), серед яких педагогічна діяльність опитаних майже не приваблює (бажання навчати дітей знаходиться на останньому, сьомому місці із показником – 5,24 балів). Прагнення зробити професійну кар'єру як фаховий мотив зайняло четверту позицію рейтингу (7,54 балів), за ним слідує інтерес до науки (7,36 балів) Бажання підтримати значний суспільний статус за рахунок професійної діяльності не надто характерне для опитаних, оскільки постає на передостанньому, шостому місці (6,33 балів).

Подальше використання кореляційного аналізу показало наявність ряду статистично достовірних зв'язків між вступною, навчальною і професійно орієнтованою мотивацією студентів. Зокрема встановлено пряму кореляцію між вступним інтересом до профільної науки та інтересом до навчання ($r=0,511^{**}$) (r – значення коефіцієнту Пірсона, статистична значущість: «**» – $p \leq 0,01$; «*» – $p \leq 0,05$). Примітно, що на тлі попереднього висвітленого кореляційного зв'язку вступний інтерес до профільної науки менше корелює з інтересом до професії ($r=0,379^*$), що вказує на ймовірність розходження між освітніми та професійними інтересами студентів. Однак виявлено статистично достовірну пряму кореляцію інтересу до професії з інтересом до профільної науки ($r=0,792^{**}$). Хоча охочих серед опитаних обрати саме педагогічну діяльність небагато, але якщо цей мотив сформувався ще до вступу у ВНЗ, то впродовж фахового навчання він зберігає актуальність. Це підтверджується прямою кореляцією між бажанням навчати дітей як мотивом вступу з професійно орієнтованим прагненням навчати дітей ($r=0,557^{**}$). Ті студенти, які при вступі вважали обрану професію престижною, наразі зорієнтовані на майбутній заробіток ($r=0,355^*$).

Багато прямих кореляційних зв'язків встановлено щодо навчальної мотивації студентів. Зокрема, інтерес до науки прямо корелює з інтелектуальним задоволенням ($r=0,606^{**}$), що є свідченням сприятливої картини організації навчального процесу. Встановлено зв'язки інтересу до профільної науки з мотивом отримання стипендії, що, зрозуміло, стосується студентів бюджетної форми навчання ($r=0,367^*$). Також позитивним є факт прямої кореляції інтересу опитаних до профільної науки з прагненням стати висококваліфікованим фахівцем ($r=0,442^*$) та орієнтації на успішну професійну кар'єру ($r=0,400^*$). Сприятливі ознаки фахового становлення студентів доповнює встановлений прямий зв'язок між інтелектуальним задоволенням під час навчання та мотивом забезпечення успішної професійної кар'єри ($r=0,344^*$).

Оцінки, отримані студентами під час заліково-екзаменаційної сесії, є їх мірилом успішності багатьох аспектів професіогенезу на етапі фахового навчання, що підтверджує ряд встановлених достовірних зв'язків. Так, пряму кореляцію виявлено щодо прагнення опитаних успішно здавати заліки й екзамени та їх провідними навчальними мотивами – забезпеченням успішності майбутньої професійної кар'єри ($r=0,850^{**}$) та перспективою стати висококваліфікованим фахівцем ($r=0,741^{**}$). Між цими мотивами теж встановлено стійкий кореляційний зв'язок ($r=0,854^{**}$). Більш віддаленою є перспектива отримання диплому та прагнення зробити професійну кар'єру, які студенти теж пов'язують з поточним успішним проходженням заліково-екзаменаційної сесії ($r=0,349^*$ та $r=0,530^{**}$ відповід-

но). Частина опитаних отримує інтелектуальне задоволення від демонстрації своїх знань під час сесії ($r=0,373^*$), більшість студентів вбачають запорукою поваги до них викладачів власну навчальну успішність під час сесії ($r=0,574^{**}$). Результатом цієї успішності для студентів бюджетної форми навчання є отримання стипендії, тому очевидною виглядає зафіксована пряма кореляція між цим мотивом і прагненням успішного складання заліків і екзаменів ($r=0,524^{**}$). Як вже зазначалось, отримання стипендії є вагомим мотивом учбової діяльності ряду опитаних. Саме щодо цих студентів встановлено, що стипендія вбачається їм показником успішності фахового становлення, оскільки має місце пряма кореляція між мотивом отримання стипендії та забезпеченням майбутньої професійної кар'єри ($r=0,521^{**}$), перспективою стати висококваліфікованим фахівцем ($r=0,510^{**}$), а також можливостями професійного і особистісного розвитку ($r=0,459^{**}$).

Зафіксовано статистично достовірні зв'язки між соціально орієнтованими та іншими навчальними мотивами. Зокрема, вагомість поваги викладачів у опитаних корелює зі значущістю схвалення батьків ($r=0,534^{**}$), а ті, в свою чергу пов'язуються з зайняттям чільного місця серед одногрупників ($r=0,571^{**}$). Показово, що викладачі та батьки фігурують як авторитетні особи для забезпечення успішності майбутньої професійної кар'єри студентів ($r=0,463^{**}$ та $r=0,448^{**}$ відповідно). Водночас ці дорослі є для опитаних мірилом справжнього фахівця, про що свідчить пряма кореляція між мотивами досягнення поваги викладачів і батьків та перспективою стати висококваліфікованим фахівцем ($r=0,390^*$ та $r=0,345^*$ відповідно). Сприятливу картину авторитетності викладачів і батьків доповнюють встановлені зв'язки між прагненням досягнення їх поваги, а також професійно орієнтованим мотивом підтримання значного суспільного статусу ($r=0,679^{**}$ та $r=0,488^{**}$ відповідно).

У контексті дослідження мотивації майбутньої професійної діяльності студентів виявлено пряму кореляцію між прагненням зробити професійну кар'єру та:

- інтересом до профільної науки ($r=0,478^{**}$),
- можливостями професійного і особистісного розвитку ($r=0,598^{**}$),
- підтриманням значного суспільного статусу ($r=0,455^{**}$),
- можливостями заробітку ($r=0,520^{**}$).

Ці сприятливі ознаки фахового становлення опитаних підтверджують виявлену пряму кореляцію між мотивом професійного й особистісного розвитку та підтриманням значного суспільного статусу ($r=0,532^{**}$). У випадку майбутньої педагогічної діяльності студенти навчання дітей сприймають як можливості здійснення професійного та особистісного

розвитку ($r=0,377^*$), а мотив підтримання значного суспільного статусу пов'язують з різноманітністю сфер працевлаштування ($r=0,417^*$) та можливостями заробітку ($r=0,447^{**}$).

Зовнішні поточні результати навчання є справді вагомими для студентів, оскільки мотив успішного складання заліків та екзаменів прямо корелює з більшістю професійно орієнтованих мотивів, а саме:

- можливостями професійного і особистісного розвитку ($r=0,577^{**}$),
- підтриманням значного суспільного статусу ($r=0,537^{**}$),
- можливостями заробітку ($r=0,499^{**}$),
- різноманітністю сфер працевлаштування ($r=0,494^{**}$).

Також важливою для майбутньої фахової діяльності є повага їх наставників, педагогів ВНЗ, оскільки виявлено прямий достовірний зв'язок між домінуючим фахово орієнтованим мотивом професійного і особистісного розвитку з прагненням заслужити повагу викладачів ($r=0,409^*$). Очевидно, педагоги причетні й до встановленої кореляції між отриманням студентами інтелектуального задоволення під час навчання та інтересом до науки ($r=0,535^{**}$). Натомість актуальні в майбутньому можливості заробітку у опитаних пов'язуються з повагою батьків ($r=0,370^*$), а також прагненням бути на рівні з одногрупниками ($r=0,474^{**}$). Водночас зафіксовано розповсюджену серед студентів настанову на небажаність педагогічної діяльності, оскільки має місце обернена кореляція між бажанням студентів навчати дітей та прагненням рівнятися з одногрупниками ($r= -0,381$). Встановлено й іншу тенденцію, пов'язану з мотивом орієнтації опитаних на майбутню педагогічну діяльність, а саме прямий зв'язок між бажанням навчати дітей і перспективою стати висококваліфікованим фахівцем ($r=0,433^*$). Щодо важливого для студентів фахово орієнтованого мотиву різноманітності сфер працевлаштування характерною є пряма кореляція з рядом навчальних спонук, як-от: забезпечення успішності майбутньої професійної кар'єри ($r=0,509^{**}$), перспективи стати висококваліфікованим фахівцем ($r=0,555^{**}$), прагнення заслужити повагу батьків ($r=0,461^{**}$). Сприятливі для фахового становлення студентів зв'язки встановлено щодо прагнення зробити професійну кар'єру й такими навчальними мотивами, як інтерес до профільної науки ($r=0,498^{**}$), інтелектуальне задоволення ($r=0,428^*$) та перспектива стати висококваліфікованим фахівцем ($r=0,635^{**}$). Розуміння опитаними провідної ролі професіоналізму для підтримання значного суспільного статусу демонструє виявлена пряма кореляція між цими мотивами ($r=0,478^{**}$).

Таким чином, можна констатувати в цілому сприятливу картину чинників професійного самовизначення респондентів, окрім педагогічної спрямованості майбутньої фахової діяльності. Проведене дослідження

засвідчило переважання інтересу опитаних до профільної науки як провідного мотиву їх вибору професії та вступу до університету. Цей мотив дещо втрачає актуальність щодо навчальної діяльності студентів, оскільки її провідними чинниками стають професійно орієнтовані – перспективи стати висококваліфікованим фахівцем та забезпечення успішності майбутньої професійної кар'єри. Під час фахового навчання домінуючими мотивами майбутньої фахової діяльності студентів визначено можливості професійного і особистісного розвитку й орієнтацію на заробіток.

Кореляційний аналіз результатів дослідження вступної, навчальної та професійно орієнтованої мотивації студентів засвідчив наявність статистично достовірних зв'язків між чинниками учіння й актуальними мотивами майбутньої професійної діяльності. Пряма кореляція між прагненням до побудови професійної кар'єри та інтересом до профільної науки, орієнтацією на повагу викладачів, бажанням стати висококваліфікованим фахівцем свідчить про загалом сприятливі особливості фахового становлення опитаних студентів.

Перспективи подальших досліджень автор вбачає у вивченні ролі вступної, навчальної та фахово орієнтованої мотивації студентів у формуванні їх професійного універсуму.

Література

1. Зайцева І.В. Мотивація учіння студентів: монографія / За ред. П.Г. Лузана. — Ірпінь, 2000. — 191 с.
2. Занюк С.С. Психологія мотивації: Навчальний посібник / С.С. Занюк. — К.: Либідь, 2002. — 304 с.
3. Збанацкая А.Б. Личностные характеристики студентов вуза как основа индивидуального стиля учебной деятельности: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Збанацкая Александра Борисовна; Моск. психолого-социальный ин-т. — М., 2007. — 19 с.
4. Подоляк Л.Г. Психологія вищої школи: підручник / Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко. — К.: Просвіта, 2004. — С. 135-136.
5. Психология человека от рождения до смерти: психологический атлас человека / под ред. А.А. Реана. — СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2007. — 651 с.
6. Столярчук О.А. Динаміка мотивації фахового навчання майбутніх учителів / О.А. Столярчук // Проблеми сучасної психології: зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. — Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2010. — Вип. 10. — С. 741-750.
7. Чала О.А. Специфіка мотивації майбутньої професійної діяльності студентів педагогічного університету / О.А. Чала // Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України; / [за ред. С.Д. Максименка]. — К.: Логос, 2008. — Т. 7. — Вип. 15. — С. 305-309.